

Rapport fra arbeidsgruppe 21.10.2010

LIKESTILLINGEN I REINDRIFTEN

-Uten kvinner stopper reindriften-

**Vurdering og kartlegging av eksisterende
utredningsmateriale og konkrete tiltak for å fremme
likestillingen i reindriften**

Initiert av NRL og staten ved LMd i reindriftsavtalen for 2010-2011

Innhold

1. Innledning 4

- 1.1 Arbeidsgruppens mandat 5
- 1.2 Arbeidsgruppens medlemmer 6

2. Kartlegging av bidrag 6

- 2.1 Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL) 6
  - 2.1.1 Reindrifftsavtalen 2010-2011: NRLs krav 6
  - 2.1.2 Annet materiale fra NRL 20004-2006 9
- 2.2 Sámediggi/Sametinget 10
- 2.3 Landbruks- og matdepartementet (LMD) 11
- 2.4 Boazodoallohálddahus/Reindrifftsforvaltningen (RF) 17
- 2.5 Andre 12
  - Sámi allaskuvla/Samisk høgskole 12
  - NIBR/Norut rapport Kvinner i reindrifften 2002 13
  - Norut/NIBR Sametinget som likestillingsarena 2004 13
  - ICR/Nettverk for reindrifftskvinner 14
  - VSP-rein 14
  - Innovasjon Norge 14

3. Tiltak 15

- 3.1 Forslag til tiltak fra LMDs arbeidsgruppe i 2004 16
- 3.2 Forslag til tiltak om velferdsordninger i reindrifften 25
- 3.3 Forslag til tiltak fra Norske Reindrifftsamers Landsforbundets landsmøte i 2005, 2006, og fra NRLs kvinneutvalg i 2006 26

4. Konklusjoner og arbeidsgruppens tilrådninger 29

5. Prioriteringer 29

- Strategi 1: Ny stortingsmelding om reindrifft 30
- Strategi 2: Kvinnens næringsutvikling og verdiskaping 30
- Strategi 3: Velferd 30
- Strategi 4: Økonomiske tiltak 37
- Strategi 5: Tradisjonell kunnskap 37
- Strategi 6: Utdanning, kompetanseheving og rekruttering 32
- Strategi 7: Likestilling og kjønnsrepresentasjon 33

6. Avslutning 34

Vedlegg:

1. Kartlegging av eksisterende utredningsmateriale og andre relevante kilder.
2. Marit Meløy Utsi: Reindrifftsavtalen i et likestillingsperspektiv.
3. Reindrifftsforvaltningen: Sammenligning mellom likestillingstiltak i reindrifftsavtalen med likestillingstiltak i jordbruksavtalen.
4. a) Sametingets innspill til Reindrifftsavtalen 2011/2012.
b) Sak SR Sametingets innspill til Reindrifftsavtalen 2011/2012.
5. Velferdsordninger i reindrifften utarbeidet av Agenda Utredning & Utvikling AS, 18. desember 2007.
6. Reindrifftsavtalen 1. juli 2010 – 30. juni 2011.
7. Reindrifftsavtalen: Sluttprotokoll fra reindrifftsavtaleforhandlingene 2010.
8. Reindrifftsforhandlingene 2010 Tilleggsprotokoll 20.09.2010.
9. Lov om reindrifft (reindrifftsloven) av 15. juni 2007 nr 40.

1 Innledning

Partene i reindriftforhandlingene nedsatte en arbeidsgruppe for å se på kvinnetiltak. Avtalepartene ønsket å sette fokus på likestilling, og få oversikt over de tiltak som har til formål å fremme likestilling og kvinnenes situasjon i reindriften.

Kvinner deltakelse i samisk reindrift kan ses i et rettferdighetsperspektiv, nemlig at kvinner skal ha de samme muligheter som menn til å gå inn i næringen på egne premisser, både økonomisk, sosialt og politisk. Det er også viktig å ha fokus på at det som tradisjonelt har vært kvinnens domene i arbeidsdelingen i reindriften synliggjøres som en viktig og sentral del av reindriften.

Med likestilling menes både likeverd og likestilling mellom kjønnene. Likestilling dreier seg om likerett og like muligheter for begge kjønn på hverandres tradisjonelle områder. Likeverd dreier seg først og fremst om behovet for en oppvurdering av kvinners verdier og virksomhet. For å få større sosial, kulturell og økonomisk vekst, er det viktig å vurdere nåværende kjønnsrollemønster. Likestilling handler om at begge kjønn i utgangspunktet skal få samme muligheter til å velge det som de som individer ønsker for seg selv. En moderne likestillingspolitikk skal fokusere på menneskers forskjellighet, på deres potensiale og ressurser, og ikke kun på barrierer og begrensninger. Likestilling er ikke noe som kommer av seg selv, men krever aktivt endringsarbeid. Det er ikke tilstrekkelig bare å forby kjønnsdiskriminering. For å oppnå full likestilling mellom kjønnene, må vi sette i verk likestillingsfremmende tiltak.

Kvinner i reindriften er ikke én homogen gruppe. Det er ulikheter både i alder og tilhørighet. Noen har lønnsarbeid utenfor næringen, andre arbeider i full tid i reindriften:

- Kvinner som arbeider full tid i næringen.
- Kvinner som arbeider i full stilling utenfor næringen, men deltar i reindriften utenom arbeidstid, i helgene, i ferier m.m.
- Kvinner som er deltidsarbeidende i og utenfor næringen.
- Unge kvinner som kan tenke seg næringen som en fremtidig arbeidsplass.

Felles er at de er relativt lite “synlige” i dagens reindriftsnæring.

Arbeidsgruppen har valgt å ikke gå detaljert til verks, men har valgt ut de mest sentrale områder som angår kvinnenens situasjon i reindriften. Det er Landbruks- og matdepartementet som har ansvar for å sikre likestilling innenfor reindriftsforvaltningen. Dette innebærer at tiltak innenfor likestillingen har overordnet karakter. I reindriften som ellers i samfunnet skal den generelle likestillingspolitikken legges til grunn og de overordnede mål for likestilling overholdes.

1.1 Arbeidsgruppens mandat

Det var enighet mellom partene i Reindriftsforhandlingene 2010 om å nedsette en arbeidsgruppe som skulle gå igjennom og vurdere eksisterende utredningsmateriale og foreslå konkrete tiltak som kan fremme likestillingen i reindriften. Arbeidsgruppen har arbeidet ut fra følgende mandat:

- Foreta en gjennomgang og en systematisering av det materialet som foreligger når det gjelder reindriftskvinnenens stilling, hva som er iverksatt av tidligere forslag til tiltak samt fremme forslag til prioriteringer som skal gjøres i forhold til de forslag som ennå ikke er iverksatt.
- Kartlegge NRLs, Reindriftsforvaltningens, Sametingets og LMDs bidrag til likestilling i næringen. I denne kartleggingen vil en gjennomgang av reindriftsloven og reindriftsavtalen i et likestillingsperspektiv være av sentral betydning.
- Arbeidsgruppens rapport legges frem for avtalepartene innen 1. oktober 2010.

I mandatet fremkommer det at en gjennomgang av reindriftsloven og reindriftsavtalen er av sentral betydning. Arbeidsgruppen har derfor, for å ivareta denne delen av mandatet, bestilt en kort utredning som tar for seg likestillingsperspektiv i reindriftsavtalen. Dette dokumentet er utarbeidet av Marit Meløy Utsi, vedlegg 2 i rapporten.

I tillegg til mandatet, har arbeidsgruppen dessuten i sin rapport valgt å sammenligne likestillingstiltak i reindriftsavtalen med likestillingstiltak i jordbruksavtalen. Dette fremkommer som vedlegg 3.

Innholdsfortegnelsen og en omfattende kildeliste gir en oversikt hvordan arbeidsgruppen har definert og utdypet sitt mandat. På grunnlag av gjennomgang, kartlegging og statusgjennomgang har arbeidsgruppen kommet fram til tiltak som kan bidra til å fremme likestilling i reindriften. Dokumentet skal nyttes som underlag i forbindelse med reindriftnforhandlinger i 2011-2012.

1.2. Arbeidsgruppens medlemmer

Medlemmer	Representerer
Jodiheaddji/Leder Luhkkár-Lemet-Elle Elle/Ellen Inga O. Hætta	Boazodoallohálddahus/Reindriftforvaltningen
Čállimiellahttu, Sekretær/medlem Álet-Ristina Máret/ Máret Sára	Boazodoallohálddahus/Reindriftforvaltningen
Miellahttu/Medlem Áilen-Nigá-Káre Máret/ Marit Meløy Utsi	Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi/Norske Reindrifsamers Landsforbund
Miellahttu/Medlem Oskal-Unit-Issáha- Ántte Biret/Berit A. Oskal	Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi/Norske Reindrifsamers Landsforbund

2. Kartlegging av bidrag

Kartlegging er basert på det foreliggende materialet som arbeidsgruppen har fått tilsendt av de ulike organene. Arbeidsgruppen forutsetter at organene har sendt inn det som er vesentlig for dette arbeidet og har ikke selv foretatt arkivgjennomgang hos de respektive organene.

Arbeidsgruppen gir her en kort fremstilling av bidragene og vedlegger en litteraturliste for kildematerialet, vedlegg 1.

2.1 Norske Reindrifsamers Landsforbund (NRL)

Ved gjennomgang av tilsendt materiale avdekker gruppen at det er få konkrete tiltak fra NRL. Dette skyldes i hovedsak at NRL i sitt krav til staten ved reindrifforhandlingene innlemmer også dette fagområdet. Det er imidlertid ikke sagt at man får gjennomslag for de krav som fremsettes i forhandlingene. Arbeidsgruppen har valgt å ikke vurdere årsakene til at foreslåtte tiltak ikke er tatt med.

2.1.1 Reindrifsavtalen 2010-2011: NRLs krav i forhandlingene

NRL har i sitt krav til reindrifsavtale 16.12.2009 bedt om at *avtalepartene nedsetter et utvalg* som skal vurdere eksisterende materiale

for så å komme med forslag til hvilke konkrete tiltak som kan være innenfor lovverket og som bidrar til at flere reindriftskvinner kan ta ansvar som siidaandelsledere og reineiere. Dette utvalget skal også komme med forslag til tiltak for generasjonsovergangsordninger som fører til tilstrekkelig arbeidskraft, muligheter for ungdommer til å kunne leve av reindrift og overta siidaandeler samt at eldre reineiere får mulighet til førtidspensjonering pga. svært hard arbeidsbelastning. (*NRLs krav til reindrifftsavtale 16.12.2009:7*. Kilde: regjeringen.no/Landbruks- og matdepartementet/ Aktuelt/Nyheter/Reindrifftsavtalen.)

Angående *velferdsordninger* sier NRL at de er fornøyd med at Regjeringen har vektlagt velferdsordningene som en viktig del av landbrukspolitikken, og understreker betydningen av gode velferdsordninger både i forhold til trivsel og sikkerhet i reindriftsnæringen og rekrutteringen til næringen. De skriver at reindriften er et høyrisikoyrke, og utøverne har større skadefrekvens og yrkesskader/slitasjeskader enn i andre næringer.

NRL viser til at det er nødvendig med en forbedring av velferdsordningene både i forhold til avløserordninger ved sykdom og sikring av familieenhets mulighet for deltakelse i reindriften gjennom bl.a. opptjening av pensjonspoeng.

NRL foreslår et *praksisstipend for reindrifftsungdom under utdanning* og skriver at NRL er opptatt av at reindrifftsungdom skaffer seg utdanning, samtidig som de tilegner seg praksis og dermed tradisjonelle kunnskaper i reindrift. Det gjelder både de som skal inn i næringen, og de av ungdommene som det ikke er plass til i næringen. Av den grunn vil NRL prioritere å bruke midler over avtalen for å stimulere til at dette lar seg forene.

NRL viser til at stipendordninger ikke har fulgt den økonomiske utviklingen en har hatt i Norge. Mange ungdommer under utdanning er av den grunn avhengig av å arbeide ved siden av studiene for å finansiere sitt livsopphold under studietiden hvis foreldre/foresatte ikke har mulighet til å bidra økonomisk. De mener at reindrifftsungdom under utdanning ikke er noe unntak i så måte. NRL viser til at det er heller slik at de bekrefter det som er vanlig da økonomien i reindriftsfamiliene ligger under det som er gjennomsnittet av inntektsnivået i Norge.

NRL mener at utviklingen viser at en økende del av reindrifftsungdommen tar seg arbeid utenfor reindriften mens de er studenter. Dette er en utvikling som bekymrer NRL og som organisasjonen ønsker å snu. NRL ønsker å etablere et praksisstipend, som gjør at reindrifftsungdom under utdanning i større grad kan ta del i

arbeidet i reindriften og få betalt for det. NRL ser det som viktig at reindriftingsungdommen deltar i arbeidet i reindriften da de er en viktig arbeidsressurs i siidaen, og for at de skal skaffe seg nødvendig kompetanse som fremtidige reindriftsutøvere og tilegne seg tradisjonelle reindriftskunnskaper.

Stipendet skal stimulere reindriftingsungdom som tar utdanning til å ta del i reindriften i stedet for annet inntektsgivende arbeid. Kriteriene for å kunne søke og få praksisstipend er at en er under utdanning, har eget reinmerke, står under en siidaandel og har inntekt fra reindriften. Stipendet skal videre ha samme regler som stilles av Statens lånekasse. Bestått eksamen skal dokumenteres og rapporteres. Om dette eventuelt ikke blir gjort, er siidaandelen ansvarlig for at deler av eller hele stipendet tilbakebetales. Stipendets størrelse er på 20 000 kr i året for høyere utdanning og 10 000 kr i året for videregående utdanning. (16.12.2009:7.)

Om *likestilling* i reindriften skriver NRL at totalregnskapet for 2008 viser en nedgang i antall kvinnelige siidaandelsledere, en økning i kvinnelige siidaandelsledere som har inntekt utenom reindrift og nedgang i andel rein som eies av kvinner. Dette skjer samtidig med en økning i antall personer som er tilknyttet reindriften. NRL mener dette kan tyde på at det ved innføring av den nye reindriftsloven har kommet flere reineiere inn som oppføres på "Melding om reindrift", at det er flere menn enn kvinner blant disse og at dette fører til at kvinner ytterligere må gi tapt i forhold til menn i næringen. Denne utviklingen er bekymringsfull, og NRL ønsker å fokusere på de ulike arbeidsoppgavene reindriftskvinnene har i næringen. Etableringen av Birgen-prosjektet med sikring av kvinners tradisjonelle kunnskaper som formål er positivt. Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig for å nå målsettingene og tar heller ikke høyde for ulike ønsker blant reindriftskvinnene.

NRL viser til at staten i en årrekke har signalisert at kvinner er viktige, og NRL har vært klar på at kvinner i reindriften vil være avgjørende for opplæring, overføring av reindriftskunnskaper og sikring av barns tilstedeværelse i næringen. Videre påpekes at Reindriftsforvaltningen gjennom tildelingsbrev for 2008 er blitt pålagt å evaluere tidligere og eksisterende ordninger for kvinner og at det særlig er lagt vekt på rekruttering til næringen. NRL vil at nye retningslinjer for kvinnemidler utarbeides av Reindriften Utviklingsfond (RUF) med fokus på prosjekter og praktiske tiltak med mål at kvinner og spesielt flere unge kvinner ser en yrkesfremtid i reindriften. De mener at et viktig element for at slike prosjekter og tiltak skal lykkes, er at de forankres hos kvinnene selv. I tillegg mener de at en forutsigbar økonomisk situasjon er

en vesentlig forutsetning for at kvinner skal delta aktivt i reindriften. (16.12.2009: 7-8.)

NRL har også i sitt krav av 16.12.2009 foreslått at ektefelle-/samboertillegg økes til kr 50 000 slik at ordningen bidrar til at flere ektefeller/samboere (hovedsakelig kvinner) kan ha en reell mulighet for deltakelse i reindriften. (2009:14.) Arbeidsgruppen vil her opplyse at satsen for ektefelle- og samboertillegg økte fra kr 35 000,- til kr 42 500,- i Reindriftsavtalen for 2010/2011.

2.1.2 Annet materiale fra NRL 2004-2006

Av annet materialet arbeidsgruppen har fått forelagt av NRL pekes det at i Stortingsmelding nr. 28 (1991-92) – *En bærekraftig reindrift* identifiseres reindriften hovedsakelig med mannens arbeid: “*Å være reineier er i dag sterkt knyttet til mannsrollen*”. Det hevdes videre at kvinner har vansker med å finne en rolle i reindriften dersom de ikke ønsker å utføre de samme arbeidsoperasjonene som menn og at ferdigheter i bruk og vedlikehold av motorkjøretøyer er viktige kunnskaper i næringen (s. 44). Andre kunnskaper er kjennskapet til kostnads- og økonomistyring. Disse kunnskapene har hatt større tiltrekningskraft på menn, og på bakgrunn av det sies det i Stortingsmeldingen at “*kvinnens stilling som forvalter av husholdingens økonomi og som overfører av kunnskap mellom generasjonene er derfor svekket. Sosialiseringen av framtidige reindriftsutøvere skjer mer og mer gjennom menn som tar unge gutter med til fjells*”. NRL’s kvinneutvalg (2004-2006) mener at det skapes myter om at kvinner ikke lenger har rollen som formidlere av reindriftskunnskapen, og at det er gjort svært få undersøkelser på hvordan reindriften praktiseres og kunnskaper videreføres og hvem som gjør dette.

Kvinneutvalget skriver at reindriftskvinnen ikke betraktes som en ressurs innenfor næringen da det ikke stilles spørsmål om hvordan kvinnens kunnskaper kan komme til nytte både i reindriftssamfunnet og i samfunnet for øvrig. Reindriften blir fremstilt som kjøttprodusent, og utvalget mener at offisielle skriv retter fokuset mot arbeidet med flokken og viser til at kvinnens ansvarsområde hovedsakelig er arbeid i báikedoallu (hushold, ivaretagelse av kjøtt og biprodukter, opplæring av barn, vedlikehold av utstyr, reise rundt for å hente og bringe folk og utstyr, sy og reparere klær og utstyr, hente dyr i naboflokken og ellers aktivt delta i gjeting, gjerdearbeid og flytting mm.). De skriver at kvinnens ansvarsområde er lite synlig i offentlig sammenheng og betydningen av kvinnens arbeid synliggjøres ikke fordi kvinnens rolle i liten grad er blitt definert som reindriftsrelatert arbeid. Utvalget viser til at kvinnens arbeid ikke gir en “lønn” i vanlig forstand, men er likevel

helt avgjørende for familiens nettoinntekt. Denne innsatsen fører ikke til opparbeidelse av pensjonspoeng og lignende, og utvalget mener kvinnen ender opp som minstepensjonist. Offisielt er hun uten inntektsgrunnlag, og oppnår derfor ikke sykepenger eller uføretrygd dersom hun rammes av sykdom. Utvalget foreslår at det innføres en ordning lik den landbruket har hvor kvinners deltakelse i næringen fører til opparbeidelse av pensjonspoeng og utbetaling av sykepenger.

NRL har også på landsmøtet i 2010 revidert organisasjonens vedtekter, slik at kvinnerepresentasjonen i landsstyret sikres på en bedre måte enn fram til i dag.

2.2 Sámediggi/Sametinget

Sametinget som politisk organ har en overordnet politisk målsetting om å sikre kvinners stilling i reindriften. Dette fremkommer av de årlige innspill til reindrifftavtale og forhandlinger. I innspillet til de siste reindrifftsforhandlingene, for reindrifftsavtalen 2010/2011, ber Sametinget staten ta initiativ til i større grad å inkludere reindriftskvinner i næringen. Sametinget mener staten bør følge opp rapporteringer om reindriftskvinnens situasjon og prioritere politiske og økonomiske tiltak som gjør at kvinner kan bli mer delaktige i reindriften. Utvalget har, i tillegg til sykelønn og pensjonspoeng, også behandlet skattemessige urettferdigheter, avløserordning ved svangerskap, frikjøpsordningen, tilskudd til kvinnerettede tiltak, avgift og sosiale ordninger, ektefelletillegget, kunnskapsoverføringen til egne barn, holdningsskapende virksomhet, kvinnerepresentasjon i styreorganene innenfor næringen og forvaltningen, samt situasjonen for reindriftskvinner som gifter seg utenfor reindriften og deres barn.

Videre har Sametingsrådet også i 2009 utarbeidet en egen melding om reindrift. I denne vektlegger Sametinget blant annet reindriften som en familiebasert næring. Videre har Sametinget fokus på at reindriften er en viktig bærer av tradisjonell kunnskap og at kvinner har en sentral rolle i forhold til dette.

Sametinget har foretatt en vurdering av hovedavtalen for reindrift og konkludert med at den ikke i tilstrekkelig grad ivaretar likeverdigheten mellom partene, jfr. Sak 49/09 - Sametingets innspill til reindrifftsavtalen 2010/2011.

Sametinget har allerede nå inngitt innspill for reindrifftsavtalen for 2011/2012. Utvalget har ikke vurdert innspillene, men har vedlagt disse, se vedlegg 4.

2.3 Landbruks- og matdepartementet (LMD)

LMD har det overordnede ansvaret for reindriftspolitikken i Norge. Departementet har også ansvar for å foreslå overfor Stortinget virkemidler ovenfor reindriftsnæringen, blant annet gjennom stortingsmeldinger, reindriftsloven og årlige proposisjoner for reindriftsavtale. Imidlertid har LMD også det overordnede ansvaret for å sikre likestilling i reindriften.

Dette innebærer at tiltak innenfor likestilling har overordnet karakter.

Regjeringens likestillingspolitikk er forankret i Soria-Moria erklæringen 2009.

2.4 Boazodoallohálddahus/Reindriftsforvaltningen (RF)

Reindriftsforvaltningen er et faglig forvaltningsorgan underlagt LMD. Reindriftsforvaltningen er også sekretariat og utøvende organ for Reindriftsstyret og de regionale områdestyrene. Reindriftsforvaltningen er også et rådgivende organ for reindriftsnæringen.

Forvaltningen av midler til kvinnerettede tiltak er lagt inn under RUF-styret. Midlene forutsettes brukt til tiltak som ikke kan finansieres via eksisterende støtteordninger, men som vil ha en utfyllende effekt i forhold til verdiskapningsprogrammet (innovasjon Norge.no/fylke/troms) verdiskapningssatsingen. Disse er midler til næringsutvikling som administreres av Sametingets Tilskuddsstyre.

Når det gjelder likestillingstiltak har RF ansvaret for oppfølging av vedtak som gjøres eksempelvis gjennom reindriftsavtalen. RF har i 2010 utgitt et hefte og en brosjyre om reindriftskvinner i Norge. RF har også i det årlige Totalregnskapet for reindriftsnæringen synliggjort kvinners arbeid og status i næringen.

RF har siden 01.11.1999 hatt en kvinne- og familierådgiver som skal arbeide med kvinne- og familierettede tiltak. Arbeidsområdet er utforming av policy i forbindelse med reindriftsavtalen, utadrettet virksomhet med vektlegging av kommunikasjon mellom forvaltning og næring, premissleverandør i forbindelse med behandling av saker i styringsorganene, og arbeid med å styrke og videreutvikle det samiske kulturinnholdet i reindriftsnæringen.

RF har i 2000 og 2001 avholdt seminarer om reindriftskvinnenes stilling. I forbindelse med disse seminarene er det gitt ut seminarrapporter, der

blant annet adv. John B. Henriksen har utarbeidet et notat om reindriftskvinnenes rettstilling. RF har hatt og har en rolle som pådriver for opprettelse og opprettholdelse av kvinnenettverkene. Det finnes 11 kvinnenettverksgrupper for reindriften i hele landet, og det arbeides nå med opprettelse av et landsdekkende styre for nettverkene. Reindriftens Utviklingsfond har bevilget midler til disse tiltakene.

RF bistår også Internasjonalt senter for reindriften (ICR) i forbindelse med Birgen prosjektet (se mer under pkt. 2.5).

2.5 Andre

Av andre relevante bidragsytere har forskningsinstitusjonene en viktig rolle i kartlegging og forskning om kvinners stilling i reindriften. I den vedlagte litteraturlista finnes en oversikt over relevante publikasjoner.

Forskningsprosjekter finansieres blant annet over reindriftsavtalen og andre finansieringskilder, og institusjonene er viktige bidragsytere i arbeidet med å synliggjøre kvinners stilling i reindriften. De senere årene er det blant annet bevilget midler til kartlegging og dokumentasjon av kvinners tradisjonelle kunnskaper. Fra 2006 var det avsatt 0,5 mill kr per år til kartlegging og dokumentasjon av reindriftskvinnenes tradisjonelle kunnskaper, herunder en vurdering av hvordan formidling av denne typen kunnskap kunne organiseres. Kartleggingsarbeidet skulle også belyse mulighetene for å etablere egen virksomhet basert på tradisjonelle kvinneoppgaver i reindriften. I utlysningen av disse midlene ble prosjektets relevans og faglige kvalitet vektlagt. For øvrig vektla en samisk språk, kompetanse i samisk reindrift og tradisjonskunnskaper om samiske samfunn. Det kunne gis støtte til prosjekter med en varighet på inntil 3 år. Ordningen opphørte i 2010/2011.

Sámi allaskuvla/Samisk høgskole har i en årrekke forsket på reindriftskvinnens tradisjonelle kunnskaper og betydning i næringen. Solveig Joks har forsket på reindriftens kunnskaper gjennom tidene og mødrenes posisjon i tradisjonell kunnskapsoverføring (2007). Hennes forskning viser også at reindriftskvinner er uteglemt fra det offisielle rommet, men er sentrale i báiki og siida sammenheng (2001).

Det vises også til **NIBR/Norut rapport "Kvinner i reindriften"** (2002). Prosjektet fokuserer på de mange arbeidsoppgaver som kvinner deltar i på ulike måter i arbeid med flokken, med utstyr, som serviceyter for driftsenheten (dagens siidaandel) og som omsorgsyter i hjemmet. Videre belyses hvordan arbeidsoppgavene har endret seg med modernisering av reindriftsnæringen, endret boform og økende krav til pengeøkonomi.

Rapporten har gått grundig inn i tilgjengelig datamateriale for å få belyst hvordan kvinner bidrar med ulike typer inntekter til reindriftsfamilien, bl.a. hvordan de gjennom lønnsarbeid bidrar til husholdøkonomien i perioder der inntektene fra reindriften er for liten eller usikker.

Norut NIBR Finnmark har i Rapport 2004:9 *Sametinget som likestillingspolitisk arena* sett på kjønnspektivet. Rapporten viser til at likestillingspolitikken har vært på Sametingets politiske dagsorden siden 1999. Dette har gitt seg utslag i at det årlige utarbeides likestillingspolitiske redegjørelser fra Sametingsrådet som behandles på Sametingets plenum. Rapporten har tatt for seg hvilke forståelser av likestilling man kan finne blant Sametingets representanter, hva Sametinget definerer som de sentrale likestillingspolitiske utfordringene og hvilke konsekvenser dette har på den politikken som føres. Rapporten konkluderer med at Sametinget har et kvinnefokus og et organisasjonsfokus på sin likestillingspolitikk. Denne avgrensningen har som konsekvens at kjønnsforskjeller ikke synliggjøres og avdekkes, verken internt i Sametingets interne strukturer og heller ikke i det samiske samfunn. Rapporten har funnet at Sametingsrådet har søkt å endre dette fokuset, men at denne endringen ikke kan sies å ha nedfelt seg i den debatten som føres i plenum.

Forsker Eva Josefsen har konkludert med følgende:

- Likestillingfeltet i Sametinget er svakt institusjonalisert og finnes dermed i liten grad nedfelt i den politiske organiseringen.
- Den kan gjenfinnes i den årlige behandlingen av Sametingsrådets likestillingspolitiske redegjørelse, men debatten bærer i liten grad preg av politisk analyse eller dynamikk mellom de ulike gruppene.
- Det fremkommer ingen uenighet, ønske om korreksjon av retning eller progresjon på likestillingspolitikken i de skriftlige merknadene som er fremmet til redegjørelsen i plenumsmøtet og viser at likestillingspolitikk ikke kan sies å vise en planlagt progresjon.
- Har ikke vist påfallende vilje til å gå inn på hvordan kjønnsforskjeller er institusjonalisert. Velvillighet og tilslutning, som vises i forhold til likestillingspolitikken, kan derfor sies å være avgrenset og på en slik måte at de maktkonstellasjoner som eksisterer ikke utfordres eller synliggjøres.

Arbeidsgruppen vil her kommentere at kvinneandelen ved Sametingsvalget i 2005 steg fra 18 % til 51 %. Sametinget oppgir at i valgperioden 2001-2005 var kjønnsfordelingen blant Sametingets representanter som følger: Av 39 representanter var 7 kvinner og 32 menn. Dette utgjør en kvinneandel på omtrentlig 18 %. I valgperioden 2009-2013 er fordelingen blant de 39 representantene 18 kvinner og 21 menn. Dette utgjør en kvinneandel på omtrentlig 46 %.

I perioden 2005-2009 hadde Sametinget en kvinne som president.

Et annet sentralt bidrag er samarbeidsprosjektet mellom **Internasjonalt senter for reindriften (ICR) og Nettverk for reindriftskvinner: Birgen – Tradisjonell kunnskap og opplæring i reindriften**. Birgen-prosjektet, et samarbeidsprosjekt om tradisjonell kunnskap og opplæring i reindriften, ble innledet 01.11.08 mellom Internasjonal senter for reindriften/International Centre for Reindeer Husbandry og Nettverk for reindriftskvinner i Guovdageaidnu. Prosjektledelsen er lokalisert i Guovdageaidnu. Grunnlaget for prosjektet er å ta vare på tradisjonell kunnskap og opplæring i reindriften som et av de sentrale virkemidlene i en bærekraftig utvikling av samisk reindriftnæring. Prosjektets resultater forventes å styrke kvinnenenes rolle i næringen.

For å sikre en framtidsrettet reindriftnæring ble det i forbindelse med reindriftsavtalen 2001/2002 etablert et **Verdiskapingsprogram for reindrift (VSP-rein)**. Dets formål er å styrke næringen ved å utløse kreativitet og entreprenørskap der utfordringen ligger i å bruke næringens kultur, særpreg og tradisjon i næringsmessig sammenheng. Et overordnet utgangspunkt for verdiskapingsprogrammet er fokusert på reindrift som en næring samt at produksjon og markedsføring i denne næringen skal hvile på de kulturelle og sedvanerettslige realiteter som reindriften bygger på. VSP-rein har som overordnet målsetting å øke verdiskapingen i reindriftnæringen slik at det kommer reineierne til gode. I tillegg har programmet sentrale delmål (Økonomisk utvalg 2002) ved å bidra til at reineiere gis muligheter til å øke sin inntjening gjennom å ta ansvaret for en større del av verdiskapingen selv, sikre at tradisjonell kunnskap, som gir produktene en høyere verdi i markedet, kommer til anvendelse, revitalisere tradisjonelle bearbeidingsformer av bl.a. matprodukter, presentere disse for markedet og legge til rette for at større volum av reinprodukter av høy kvalitet når markedet med god betalingsvillighet.

I regi av **Innovasjon Norge** ble det i 2003 gjort "*Likestillingstest av Verdiskapingsprogrammet for Rein*". Testen viser at VSP-rein ikke i tilstrekkelig grad ivaretar et likestillingsperspektiv. Følgende forslag til tiltak foreslås (side 33):

1. Øke kunnskapen om og forståelsen av forskjeller i hvordan kvinner og menn driver næringsutvikling på.
2. Integrere kjønnsperspektivet i SND sitt arbeid ved å integrere måltall for kvinneandel i alle næringsområder og program.
3. Samarbeide med likestillingskonsulenter i Sametinget og Reindriftsforvaltningen om å legge vekt på å fremme kvinners næringsutvikling.

4. Ha økt fokus på videreutvikling av kvinnebedrifter innen småskala mat.
5. Fremme dannelsen av formelle nettverk hvor både kvinnelige og mannlige reieiere deltar. Nettverksbanker kan være et utgangspunkt for mobilisering.
6. Informasjon om Verdiskapingsprogrammet for Rein i de arenaer der kvinner møtes - i Kvinnenettverk, nettverksbanker, o.s.v.
7. Vurdere muligheten for å kreve representasjon på minst 40 % av begge kjønn i de styringsgruppene som blir opprettet når VSP-rein prosjekter starter opp.

3. Tiltak

Under dette punktet har arbeidsgruppen tatt for seg tiltak som er initiert av avtalepartene i reindrifftsforhandlingene. Et sentralt dokument er rapporten fra LMDs arbeidsgruppe i 2004: "Kvinnenes situasjon i reindrifften. Vurdering av tiltak for å utvikle en mer målrettet og faktisk likestilling i reindrifften. Rapport fra arbeidsgruppe 22.11.2004."

Arbeidsgruppen har også sett på rapporten utarbeidet av konsulentfirmaet AGENDA Utredning & Utvikling i 2007. Denne rapporten ble gjennomført som en oppfølging av reindrifftsavtalen 2007/2008, se vedlegg 5.

3.1 Forslag til tiltak fra LMDs arbeidsgruppe i 2004

Tiltak	Realisert	Ikke realisert	Merknader til oppfølging
NRL må drøfte betydningen av kvinner i reindriften, og utarbeide en plan for holdningsskapende arbeid blant medlemmene, samt synliggjøring av kvinnenes kompetanse.	X	X	Tiltaket er delvis realisert, men det er ikke utarbeidet planer.
Reindriftsforvaltningen/ Landbruks- og matdepartementet utarbeider en plan for hvordan forvaltningen kan bidra til holdningsendringer i egen organisasjon.		X	
Reindriftsforvaltningens årlige økonomiske rapporter må synliggjøre kvinnenes arbeid i reindriften.	X		Reindriftnæringen synliggjør kvinnenes arbeid og status i reindriften i årlige totalregnskaper, kap. 7: <i>Husholdsinntekter for reindriftsfamilier</i> der også <i>Likestilling i reindriften</i> inngår.
Over reindriftsavtalen settes det av midler for utgivelse av bok om reindriftskvinnens muligheter og rettigheter – lover, regler, avtaler og rettskunnskap om ekteskapslovgivning, reindriftsloven, trygder og forsikringer, formuesordninger, arv,		X	Det er ikke satt av midler, men RF har i 2010 gitt ut et hefte som omtaler deler av temaet. LMD har i 2010 presisert at det ikke er aktuelt for LMD å gi ut en temabok om de juridiske rettigheter som reindriftskvinner kan påberope seg. Det er et stort behov for en slik

oppløsning av ekteskap/samboerskap etc.			bok, samt nettutgave av boken. Informasjon om rettigheter kan eventuelt også foregå via eget nettsted som oppdateres.
Opplæringsavdelingen i Sametinget, i samarbeid med næringsorganisasjonen Norske Reindriftsamers Landsforbund, må sørge for at Læreplan i reindrift endres slik at den er mer tilpasset jentene.	X		Det er utarbeidet en ny læreplan, som i større grad tar høyde for å ivareta likestilling
Under de årlige reindrifftsforhandlingene må likestillingsperspektivet i reindriften settes på dagsorden. Partene må forplikte seg til å rapportere på status for arbeidet. De årlige avtalene skal inneholde forpliktelser mht.videre oppfølging av dette arbeidet.		X	Likestilling er tema under reindrifftsforhandlinger, men resultatene er i liten grad forpliktende for avtalepartene.
I tilknytning til lovrevisjonen som pågår i Landbruks- og matdepartementet, må det sørges for at den nye loven ikke legger opp til bestemmelser som i praksis motvirker likestilling mellom kjønnene.	X		
Lovens kjønnsnøytrale utgangspunkt må komme klart frem i forskrifter/rundskriv.	X		
Det må sørges for at forvaltningen av reindrifftsloven er i samsvar med dens kjønnsnøytrale intensjon.	X		

Det bør utvikles indikatorer som legges til grunn for en kontroll av praktiseringen av loven, og som det med jevne mellomrom rapporteres i forhold til.		X	Det eksisterer ikke indikatorer, men ved rapportering til internasjonale organ blir det gjort rede for dette.
Flere i arbeidsgruppen ønsker å heve ektefelletillegget og taket på produksjonspremien.	X		
Arbeidsgruppen er enig om at det bør snarest settes i gang en utredning der de mest sentrale økonomiske virkemidlene under reindrifftsavtalen gjennomgås med sikte på å legge bedre til rette for at kvinnene kan skaffe seg et selvstendig inntektsgrunnlag i reindriftsnæringen. I et slikt arbeid må også ordningene og forvaltningspraksis vurderes i forhold til likestillingsloven. Det bør settes av midler over reindrifftsavtalen til en slik gjennomgang		X	Det er behov for mer kunnskap om kvinners rolle i reindriften. Det er behov for en mye bedre informasjonsbase og et bedre statistikkgrunnlag. Det har vært gjort undersøkelser av verdiskapingsprogrammet VSP-Rein i forhold til likestilling, men lite eller ingen undersøkelse av de større reindriftspolitiske endringene.
Reindrifftsavtalen og ordningene som blir foreslått eller som er iverksatt, må gjennomgås for å sikre at de ikke fungerer kjønnsdiskriminerende. Som en del av det ordinære budsjettarbeidet må reindrifftsavtalen bli kjønnsvurdert.		X	Måten en avtale eller ordninger blir lagt opp på vil avgjøre hvem som får nytte av virkemidlene som blir stilt til rådighet. Alle offentlige myndigheter har en plikt til å fremme likestilling, og da må de prioritere arbeidet med kvinner som målgruppe. En forutsetning er å integrere kjønnsperspektivet i alle områdene.
Ordringen med	X		De øremerkede tilskudd

<p>øremerkede tilskudd til kvinnerettede tiltak bør videreføres. Midlene bør økes under forutsetning av at anbefalingene i evalueringsrapporten følges opp. En del av økningen bør øremerkes arbeidet med oppfølgingen.</p>			<p>er ikke økt siden oppstart, og dermed har ikke tilskuddet fulgt prisstigningen. Evalueringsrapporten er fulgt opp, men midlene har ikke økt siden oppstarten i 1999.</p>
<p>Målsettinger for satsningen for midlene bevilget over reindrifftsavtalen 2005-2006 foreslås å være: Hovedmålet for satsningen er å oppnå en forbedret stilling for kvinner i reindriftsnæringen. Dette vil skje gjennom følgende delmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sikre og øke kvinners deltagelse i reindriften og reindrifftsrelaterte aktiviteter - Sikre yrkesmessig likeverd mellom menn og kvinner i reindriftsnæringen - Sikre at kvinner bidrar til å styrke og videreutvikle det samiske kulturinnholdet og vedlikeholde kunnskapsoverføringen i reindriftsnæringen. - Bidra til å synliggjøre kvinners verdiskaping i reindriftsnæringen. 	<p>X</p>		<p>Retningslinjene for bruk av kvinnemidlene ble revidert i 2005. Prosessen med ny gjennomgang og utarbeidelse og fastsettelse av nye retningslinjer for bruk av kvinnemidlene utsettes inntil 2010 arbeidsgruppens arbeid er ferdigstilt.</p>
<p>Over de øremerkede midlene skal det fortsatt kunne gis støtte til kvinnenettverkene, men oppfølgingen og innretningen endres i tråd med forslag i evalueringsrapporten.</p>	<p>X</p>		<p>Tiltaket er i mars 2010 fulgt opp ved at det er avholdt seminar med siktemål å revitalisere kvinnenettverkene og opprettelse av et felles landsdekkende styre.</p>

Ordningen med tilskudd til mor/barn opplæring videreføres ikke i dagens form. Det vises her til omtalen av evalueringen under punkt 6.4. Videre vises til forslag i rapportens punkt 11 Tradisjonelle kunnskaper.	X		Avviklingen av ordningen forutsatte at det skal opprettes et alternativ til dette tiltaket. Dette er ikke gjort, og det er klart et tilbakeskritt for kunnskapsoverføringen i reindriften.
Synliggjøre den verdiskaping som kvinnene tilfører næringen, og jobbe for å inkorporere dette i forhandlingsdokumentene.		X	Totalregnskapet for reindriften synliggjør til en viss grad verdiskapingen som kvinnene tilfører næringen.
Ektefelletillegget bør også tildeles partnere.	X		Innført ved implementeringen av ny reindriftslov.
Kjønnspektivet må settes på dagsorden under reindriftsforhandlingene. Partene må enes om å utarbeide en likestillingsplan, fremdriftsplan og rapporteringsplikt.		X	Det må jobbes med å øke kunnskapen om og forståelsen av forskjeller i hvordan kvinner og menn driver næringsutvikling på. Partene må integrere kjønnspektivet i sitt arbeid ved å integrere måltall for kvinneandel i alle næringsområder og program.
Læreplanen for lærlingsperioden i bedrift for fagbrev i reindrift må evalueres av Opplæringsavdelingen i Sametinget i samarbeid NRL i et kjønnspektiv for å se hvordan den må tilpasses jentene bedre.	X		
Et naturlig prinsipp er å prioritere det underrepresenterte kjønn innenfor lærlingordningen, med minst 40 % av lærlingplassene.		X	
Det bør innføres som		X	Den nye reindriftsloven

<p>prinsipp at minst 40 % av driftsenhetene skal gå til det underrepresenterte kjønn. Ved alle nye tildelinger av driftsenheter må dette prinsippet gjelde. Dette vil i praksis kunne innebære at kvinnelige søkere blir prioritert ved tildelinger de nærmeste årene, under forutsetning av at vilkårene for tildeling ellers er tilstede.</p>			<p>legger til rette for internt selvstyre i næringen og større selvråderett, noe som innebærer at offentlige myndigheter ikke kan påvirke de valg som gjøres internt i reindriften. Siidaen (sitje) har fått en sentral plass, og utgjør et viktig element i bestemmelsene om intern organisering. Det åpnes en adgang til å etablere sideordnet rekrutteringsandel for å gi mulighet for smidige generasjonsoverganger. Det er imidlertid viktig å motivere til lik kjønnsfordeling.</p>
<p>Tradisjonskunnskap og reindriftskunnskap må bli en integrert del av undervisningen.</p>	X	X	<p>Er gjennomført til en viss grad i <i>Læreplanverket for kunnskapsløftet samisk</i>, og disse temaer kan utarbeides lokalt av lærerne.</p>
<p>Barn av reindriftssamer må kunne delta i ”reindriftsskole”, der fjellskoleopplegget er en del av undervisningsopplegget.</p>		X	<p>Avtaleparene har tatt initiativ overfor Utdanningsdirektoratet (LMD brev 03.08.05). Arbeidsgruppen har registrert at det er oppstått en debatt om hvorvidt skolen skal tilrettelegge for slik organisering av undervisningen. I Karasjok kommune er Flyttsamekretsen nedlagt. I dag er det kun mulighet å søke om permisjon for å delta i aktiviteter i reindriften.</p>
<p>Satse på informasjon og opplysning om rettigheter</p>		X	

og plikter innenfor eksisterende lovverk om skatte- og avgiftsrettslige forhold. Skattedirektoratet bes følge opp dette og påse at det innføres en forenkling av systemet.			
Skattedirektoratet oppfordres til å undersøke om reindriftsnæringen forskjellbehandles i forhold til andre næringer når det gjelder utgiftsføring av arbeidsverktøy og driftsmidler.		X	Avtalepartene har tatt initiativ overfor Skattedirektoratet (LMD brev 21.07.05), men direktoratet har hatt liten vilje til å gå inn i disse problemstillingene.
Reindrifftsavtalen må bygge på at trygderettigheter, herunder sykkelønsordningen, skal gjelde for begge ektefeller i de tilfellene kriteriene for ektefelletilskuddet er oppfylt.		X	Det er utarbeidet en rapport i regi av AGENDA. Avtalepartene har ikke tatt initiativ til oppfølging av denne rapporten. Arbeidsgruppen anser flere av tiltakene som svært sentrale i likestillingsperspektiv.
Vurdere å avsette midler over reindrifftsavtalen til pensjonspoeng etter modell av omsorgsmidler (skal gjelde de som får ektefelletilskuddet). Vurderingen gjøres i tilknytning til vurderingen av virkemidlene under reindrifftsavtalen, jf. punkt 6 foran.		X	Se foregående punkt.
Gjennom tildeling av organisasjonstilskudd til NRL stilles det krav til at de arbeider for økt kvinnerepresentasjon i styret.		X	Tilskuddet utbetales på grunnlag av avtalepartenes bestemmelser samt oversendt årsrapport og godkjent regnskap fra NRL. I Stortingsproposisjonen om Reindrifftsavtalen

			stilles det ikke noe krav til kvinneandel i styret for at organisasjonstilskuddet skal utbetales.
Legge til rette for at distriktsstyrene øker sin kvinnerepresentasjon i styrene. Alternative fremgangsmåter: Gjennom ny reindrifstlov stille likestillingskrav eller at det gjennom distriktstilskuddet gis økonomisk insitament til økt kvinnerepresentasjon i distriktsstyrene som en midlertidig ordning.		X	Den nye reindrifstloven gir næringen større selvråderett, noe som innebærer at offentlige myndigheter ikke kan overstyre de valg som gjøres internt i reindriften. Det er imidlertid viktig å motivere til lik kjønnsfordeling.
Arbeide for at Reindrifstforvaltningen oppnår minst 40 % kvinneandel i ledelsen og blant de ansatte for å sikre en jevnere kjønnsfordeling i sentralforvaltningen og på lokalkontorene. En intern likestillingsplan knyttet til aktivitetsplikten bør vurderes utarbeidet.	X		Likestillingsredegjørelsen viser at Reindrifstforvaltningen har en betydning økning av kvinner i lederstillinger. Dette skyldes bevisst strategi. I 2009 var kjønnsfordelingen blant de 55 ansatte 45 % kvinner og 55 % menn. For lederstillingene økte kvinneandelen fra 18 % i 2008 til 36 % i 2009.
Det bør jobbes mer med å dokumentere hva reindrifstkvinnenes kunnskap er, hvor mye som er dokumentert tidligere og hvilke type opplæring som har fått støtte tidligere, hva som mangler av dokumentasjon, og hvordan denne kunnskapen skal samles inn.	X		Forskningsmidler til kartlegging og dokumentasjon av reindrifstkvinnenes tradisjonelle kunnskaper avsatt i 2006 er avsluttet ved reindrifstforhandlinger i 2010/2011. Arbeidet er dermed stoppet opp, men det kan tildeles midler til kvinnerettede prosjekter over de ordinære midlene.

Det vil være helt nødvendig med kvinnerelaterte tilskudd, som støtter opp om de oppgaver kvinnene utfører innen reindriften.	X		Birgen-prosjektet i regi av ICR er tildelt midler til et tre-årig prosjekt. Siktemålet er at disse blir en del av ICRs ordinære bevilgning over statsbudsjettet.
Samisk erfaringsbasert kunnskap bør fortsatt godkjennes som realkompetanse når man søker seg inn på høyskoler og universiteter.	X		Avtalepartene har tatt initiativ overfor Utdanningsdirektoratet (LMD brev 03.08.05).
Et enklere regelverk for feltslakting for å sikre familiens deltakelse i slakteprosessen, og arbeide for en endring av regelverket, bl.a. for å forbedre mulighetene for godkjent slakteuttak.		X	Statlige myndigheter har i de senere år strammet inn gjeldende regelverk for slakting, som hygiene og avfallshåndtering.
Arbeidsgruppen vil støtte innføring av en næringsavtale for duodji. Dette begrunnes med at det her ligger gode muligheter for at kvinner kan forbli i eller tett til reinnæringen uten å slutte å ha egen inntekt.	X		Sametinget har innført en egen næringsavtale for duodjiutøvere som har hatt en positiv innvirkning for utøvelse av duodji.
Sametinget og fylkeskommunen oppfordres til å organisere og finansiere lærlingtilbudet i duodji.	X		

3.2 Forslag til tiltak om Velferdsordninger i reindriften (AGENDA)

Tiltak	Realisert	Ikke realisert	Kommentar
Vurdere utvidelse av perioden for refusjon ved svangerskap og fødsel.		X	Det ble vurdert gjort gjeldende særlig for aktive, gravide kvinner for at disse skal slippe å ha tungt kroppsarbeid like før fødselen. Utvidelse av ordningen med inntil 9 måneder for aktive kvinner i næringen pluss inntil 3 måneder for fedre vil bety at tilskuddet må økes til inntil 160.000 kr per fødsel/svangerskap. Dette er ikke vurdert av avtalepartene.
Vurdere en lemping i bestemmelsen om at man kun må benytte avløser i forbindelse med svangerskap og fødsel, som ikke har hatt inntekt fra reindriften.		X	Potensielle avløserer med godt kjennskap til lokale forhold vil ofte selv ha inntekt fra reindriftnæringen. En lemping på dette kravet vil gjøre det enklere å få kompetente avløserer.
Innføre avløserordning ved sykdom.		X	Det er ikke innført tilsvarende ordninger som i landbruket.
Innføring av pensjonsordning for kvinner i reindriften.		X	Dersom reindriftsinntektene deles mellom ektefellene vil inntektsgrunnlaget ofte bli så lavt at ingen av ektefellene/samboerne vil oppnå pensjonspoeng. Innføring av pensjonsordning for kvinner i reindriften vil være et velferdspolitisk

			tiltak, og gi større trygghet for de det gjelder.
--	--	--	---

3.3 Forslag til tiltak fra Norske Reindriftssamers Landsforbundets landsmøte i 2005 og 2006, og fra NRLs kvinneutvalg i 2006

Tiltak	Realisert	Ikke realisert	Kommentar
Urettferdigheter i ligningssystemet som virker negativt på kvinners mulighet til å ha egen næringsinntekt fjernes.		X	
Innføre en ordning lik den som landbruket har, hvor kvinners deltakelse i næringen fører til opparbeidelse av pensjonspoeng og krav på sykepenger.		X	
Ektefelletillegget heves igjen, samtidig som den gamle inntektsgrensen heves til 200 000,-, avkorting ved inntekt på 200 – 250 000.	X	X	Ektefelletillegget økte fra 35 000 kr til 42 500 kr ved Reindriftsforhandlingene i 2010. Inntektsgrenser er ikke hevet. Tidligere gjeldende regelverk videreføres.
Beløpsgrense for avløserordning ved svangerskap heves.		X	
Innføre en "frikjøpsordning" for kvinner i annet arbeid, hvor det kan innvilges en slags "tapt arbeidsfortjeneste" slik at hun kan ta fri for å delta i reindriften i		X	

perioder.			
<p>Holdningsskapende virksomhet: NRL må nedsette en landsdekkende arbeidsgruppe som får mandat til å drøfte betydning av kvinner i reindriften, og utarbeide en plan for holdningsskapende arbeid blant medlemmene, samt synliggjøring av kvinners kompetanse. Arbeidsgruppe skal også ha som mandat til å vurdere alternative utforminger av opplæring fra mor til barn i tilknytning til kvinnerettede tiltaksordningen. Utvalget må herunder også vurdere den tidligere foreslåtte frikjøpsordningen som omhandler at kvinner tar permisjon fra fast jobb og dermed får mulighet å gjennomføre kunnskapsoverføring til sine barn. Arbeidsgruppen skal også forberede NRLs sluttbehandling av rapporten "Kvinnenes situasjon i reindriften" til reindriftsforhandlingene, jf. St. prp. nr. 63, 4.5, side 22.</p>	X	X	<p>NRL nedsatte en arbeidsgruppe i 2005. Det er ikke utarbeidet en plan for holdningsskapende arbeid blant NRLs medlemmer.</p> <p>NRL har søkt om midler til holdningsskapende tiltak og synliggjøring av kvinner i reindriften, men har ikke fått bevilget midler fra RUF da RUF anså at det omsøkte tiltaket ikke falt under ordningens retningslinjer.</p>
Øke kvinnerepresentasjon i styret og forvaltningen:	X		De siste årene har det vært fokus på kvinneandelen i NRL. I

NRL skal arbeide for økt kvinnerepresentasjon i styreorganene innenfor NRL, uten at det stilles krav om kjønnsrepresentasjon ved tildeling av organisasjonstilskudd.			2009 økte kvinneandelen i NRLs landsstyre til 44 %, sammenlignet med 2008 med 22 %. I 2010 er kvinneandelen 33,3 %. NRL har siden opprettelsen i 1947 kun hatt én kvinnelig leder og 15 mannlige ledere.
NRLs landsmøte anmoder om at deler av kvinnemillionen i reindriftsavtalen disponeres av NRL til kvinners deltakelse på NRLs tillitsmannskurs 2005/2006, jf. Virksomhetsplanen.		X	Det er ikke øremerket midler til NRL, men NRL har fått tildeling av RUF til avholdelse av en kursrekke for kvinner og ungdom.
Større fokus på reindriften som mer enn bare kjøttprodusent.	X	X	Kvinner har i en årrekke satt fokus på dette, særlig hva angår báikedoallu. Man har også ønsket å fokusere på reindrift som en familiebasert næring.
Gjennomgå alle offentlige skjema som angår reindriften med sikte på å komme fram til endringer som ikke har kjønnsmessige skjevheter.	X	X	I Totalregnskapet for reindriftnæringen synliggjøres antallet kvinnelige reineiere, og deres reintall og inntekter. Der er et eget kapittel om likestilling. De offentlige skjemaene er i utgangspunktet kjønnsnøytrale. Reindrift defineres fortsatt som arbeid med reinflokken på fjellet og reindrift som kjøttprodusent. Reindriftskvinner tradisjonelle plass i reindriften er svekket. Forvaltning og lovgivning må ta utgangspunkt i

			reindriftens kunnskap og tradisjonelle organisering som familiebasert næring. En helhetlig familiebasert reindrift (báike-/siiddadoallu) vil ivareta målet om økt andel kvinner i næringen.
Oppfordre distriktene til å velge kvinner til distriktsstyrer.	X	X	NRLs kvinneutvalg har oppfordret distriktene, men dette har ikke hatt effekt. Kvinneandelen i distriktsstyrene er svært lav. Det har vært svært liten fokus på dette etter forslaget ble fremmet.
Igangsette et arbeid som har som mål å forbedre ungdommens stilling i reindriften.		X	
Lage informasjonshefte om skatter, sykepenger og lignende		X	NRL søkte om midler til tiltaket, men fikk ikke bevilget fra RUF, da RF hadde igangsatt et slikt arbeid.

4. Konklusjoner og arbeidsgruppens tilrådninger

Grunnlaget for dagens reindriftspolitik er forankret i Stortingsmelding 28 (1991-92) *En bærekraftig reindrift* og Innst. S. nr. 167 (1991-92), samt de justeringer og nye moment som er vektlagt ved Stortingets behandling av den årlige reindriftsavtaleproposisjonen og ved den årlige behandlingen av statsbudsjettet. Meldingen var den første samlede og prinsipielle gjennomgang av mål og virkemidler for framtidig utvikling av reindriftsmeldingen, men meldingen mangler formål, retningslinjer og perspektiver for likestillingen. Fremstillingen av reindriften i Stortingsmelding 28 (1991-1992) harmonerer ikke med dagens reindrift, spesielt hva angår kvinners rolle i reindrift. Arbeidsgruppen er derfor av den oppfatning at det er et behov for å ta en ny helhetlig gjennomgang av statens reindriftspolitik, gjennom utarbeidelse av en egen stortingsmelding om reindrift.

Arbeidsgruppen mener at særlig kvinners stilling i for liten grad er synliggjort i St.meld. 28. Kvinnenes situasjon er feilaktig skildret. Dette er særlig ille da det er denne Stortingsmeldingen som det i offentlig sammenheng vises til, og dermed befestes det synet at slik er det i virkeligheten. Utgangspunktet for likestillingspolitikken i St.meld. 28 er at det å være reineier er sterkt knyttet til mansrollen. Dette er en beskrivelse arbeidsgruppen mener er feil. Dette har etter all sannsynlighet påvirket den statlige reindriftspolitikken hva gjelder likestilling i snart tyve år.

5. Prioriteringer

Visjonen for reindriftspolitikken må være et likestilt samisk reindriftssamfunn med like rettigheter, plikter og muligheter for kvinner og menn. Arbeidsgruppen har i sine prioriteringer vurdert tidligere fremsatte krav og tatt ut tiltak fra dokumenter som tidligere er utarbeidet i forkant av de årlige reindriftsforhandlingene.

Ved prioriteringer har arbeidsgruppen valgt å synliggjøre og fremme tiltak som reelt bidrar til likestilling mellom kjønn og samtidig styrker den familiebaserte reindriften. Strategiene fremmes i prioritert rekkefølge mens tiltakene under de enkelte strategier ikke er i prioritert rekkefølge.

Strategi 1: Ny stortingsmelding om reindrift

Arbeidsgruppen mener at en grunnleggende forutsetning for fremtidig likestilling i reindriften er at grunnlagsdokumenter omhandler kvinnenes stilling i reindriften. En slik melding er også sentral i forhold til en helhetlig politikk på fagområdet.

Tiltak:

Arbeidsgruppen mener at det bør utarbeides en ny stortingsmelding om reindrift.

Strategi 2: Kvinners næringsutvikling og verdiskaping

Arbeidsgruppen mener at kvinners mulighet til verdiskaping i tilknytning til reindriften er viktig for den familiebaserte reindriften. På denne måten kan en både styrke husholdets totaløkonomi og sikre at også kvinner får eget inntektsgrunnlag i reindriften.

Tiltak:

1. Øke den øremerkede bevilgning til kvinnerettede tiltak over reindriftsavtalen. Bevilgningen bør brukes mer målrettet til tiltak som bidrar til verdiskaping.
2. Utarbeide plan for kompetanseheving innen verdiskaping

og næringsutvikling, bl.a. ved å gjennomføre kursrekker om innovasjon, entreprenørskap og det å drive egen bedrift.

3. Integrere kjønnsperspektivet i Innovasjon Norge og programmet VSP rein. Programmet bør ha økt fokus på utvikling av kvinnebedrifter innen småskala mat.

4. Legge til rette for økt verdiskaping gjennom bedre tilrettelagt regelverk for feltslakting. I tillegg til verdiskaping har dette tiltaket kunnskapsoverførings- og relasjonsbyggingseffekt, jfr. verddesystemet.

Strategi 3: Velferd

Velferdsordninger vil ha stor betydning for å rekruttere til og beholde kvinner i reindriften. Arbeidsgruppen mener derfor at rapporten som ble utarbeidet av konsulentfirmaet Agenda Utredning & Utvikling AS i 2007 kan danne grunnlag for vurdering av velferdstiltak i reindriftsnæringen. Arbeidsgruppen mener at det er særskilt viktig å sammenligne velferdstiltakene i landbruket og reindriften.

Tiltak:

1. Oppfølging av forslagene i Agendarapporten.

2. RUF-styret får i oppdrag å gjennomføre en vurdering i forhold til kostnader og forventet effekt av velferdsordningene ved svangerskap, fødsel og sykdom samt pensjonspoeng over reindriftsavtalen etter modellen som gjelder for omsorgspoeng.

3. NRL bør vurdere å opprette privat kollektiv pensjonsavtale via et forsikringsselskap for sine medlemmer som har liten inntjening. Alternativt kan en løsning med individuell pensjonsavtale (IPA) vurderes for medlemmene. Mulighetene og fordeler/ulempene bør utredes.

Strategi 4: Økonomiske tiltak

Økonomiske tiltak i reindriftsavtalen skal bidra til å sikre et økonomisk fundament for reindriften. For å sikre en familiebasert reindriftsnæring er det spesielt viktig å ivareta særskilte økonomiske tiltak som bidrar til at kvinner i større grad er aktive i næringen. Likestillingstiltak har ikke hatt en synlig og målbar effekt i virkeperioden.

Tiltak:

1. Gjennomgang av økonomiske virkemidlene i reindriftsavtalen som har til formål å styrke kvinnenenes stilling. Ved gjennomgang bør det settes særlig fokus på de virkemidlene der bruken har gått ned, som for eksempel ektefelle-/samboertillegget.

2. Synliggjøre andre økonomiske tiltak som kan styrke kvinnenes posisjon i reindriften.

Strategi 5: Tradisjonell kunnskap

Den tradisjonelle kunnskapen er grunnleggende i reindriftnæringen. Dette er kunnskaper som er opparbeidet gjennom flere hundre års erfaring. Den tradisjonelle kunnskapen er like viktig i dag som tidligere. I samisk tradisjonsformidling har kvinner og eldre en vital rolle som voktere og formidlere av samisk kulturelle tradisjoner og kunnskaper.

Tiltak:

1. I budsjettprosessen for 2012 bør Landbruks- og matdepartementet bidra til at Birgen-prosjektet opprettes som et permanent opplæringsenhet under Internasjonal fag- og formidlingssenter for reindriften (ICR). Enheten skal bidra til å bevare, utvikle og styrke tradisjonell kunnskap og opplæring i reindriften. Enheten må bli en felles ressurs for reindriftskvinner fra hele reindriftnorge.

2. Etablere ordninger som stimulerer og ivaretar den lokale kunnskapsoverføring fra en generasjon til den neste. I slike kunnskapsoverføringer skal kvinner ha en sentral plass.

3. Gjennføre avsetning av forskningsmidler til kartlegging og dokumentasjon av reindriftskvinnenes tradisjonelle kunnskaper.

4. Sametinget, som har observatørstatus under reindriftsforhandlingene, bør prioritere finansiering av læremidler der reindriftsemner inngår og som vil være et viktig supplement til de generelle læremidler. Disse kan også brukes under elevenes reindriftspermisjoner.

5. Utvide og gjøre bedre kjent Sametingets støtte til verddeordning. Verdevuohta er et gammelt samisk begrep som betyr vennskap og fellesskap mellom reindriftsutøvere og fastboende. Så lenge bytteøkonomien var rådende fungerte verdde som fellesskap og en struktur for gjensidig avhengighet, nytte og sosialt "lim" mellom de fastboende og sesongboende. Etter krigen og med pengeøkonomi forsvant den gjensidige avhengigheten, og det ble gradvis en større avstand mellom befolkningsgruppene, til i dag hvor konflikter om areal og ressurser er mer fremtredende enn fellesskap og samhandling. Ved å revitalisere den gamle verddetradisjonen, spesielt ved kysten, vil en fornye tilliten, skape respekt og øke forståelsen for hverandre.

Strategi 6: Utdanning, kompetanseheving og rekruttering

Utdanning og kompetanseheving er i dag i reindriftnæringen viktigere enn tidligere blant annet som følge av rettighetsproblematikken og

utstrakt press på ressursgrunnlaget for reindriften. Dette innebærer at det i reindriften er stort behov for kompetanse på ulike fagfelt. Det er i dag ikke tilstrekkelig å bare ha kunnskaper om praktisk reindrift. Dermed bør midler over reindriftsavtalen også kunne brukes til å stimulere ungdom til å ta utdanning, for derigjennom å bli en ressurs for reindriftssamfunnet.

Tiltak:

1. Etablere praksisstipend for reindriftsungdom under utdanning.

Begrunnelse:

Arbeidsgruppen velger å begrunne dette tiltaket, da det under reindriftsavtalen har eksistert en stipendordning som over tid er avviklet. Praksisstipendet vil kunne bidra til at ungdom får mulighet til å lære praktisk reindrift, samtidig som de tar formell utdanning på høyere nivå. Med andre ord vil et slikt stipend ha dobbeleffekt ved at reindriften tilføres formell kompetanse som reindriften i dag har stort behov for og ungdom beholder sin tilknytning til reindriftnæringen ved å være deltattig i de perioder studier ikke pågår. Stipendet vil bidra til at studerende reindriftsungdom ikke behøver å ta arbeid utenfor næringen mens de studerer.

2. Styrke samiskspråklig reindriftsfaglig utdanning på høyere nivå. En egen reindriftsfaglig utdanning vil utdanne kandidater med spisskompetanse i reindrift, og det vil være mulig å rekruttere reindriftsfaglig kompetanse mer effektiv og hurtigere til myndighets- og forvaltningsnivå i Norge. Utdanningen vil også bidra til økt kompetanse og kapasitet i det samiske samfunnet og gjøre næringen mer robust.

3. Egne kursserier som har som mål å høyne kunnskapsnivået for samisk reindrift og kultur i offentlige forvaltningsorganer og myndighetsorganer som behandler saker som har betydning for levesettet for reindriftssamer. I offentlig forvaltning er det ikke tilstrekkelig kunnskaper om samisk reindrift.

4. Bedre økonomiske vilkår for generasjonsoverganger i reindriften og opprettelse av gunstige ordninger og vilkår for å sikre at generasjonsskifte og rekruttering kan skje smidig.

Strategi 7: Likestilling og kjønnsrepresentasjon

Tradisjonelt har reindriftsorganisasjoner i liten grad tatt høyde for at begge kjønn skal være representert i reindriften organer. Det er viktig å få kvinner representert i sentrale styringsorganer der vedtak fattes for å ivareta likestilling og likeverd.

Tiltak:

1. Gjennom tildeling av organisasjonstilskudd til NRL motivere næringsorganisasjonen til å øke kvinnerepresentasjon i organisasjonen.
2. Motivere til lik kjønnsfordeling i distriktsstyrene ved at det gjennom distriktstilskuddet gis økonomisk insitamenter til økt kvinnerepresentasjon i distriktsstyrene som en midlertidig ordning.

Strategi 8: Holdningsskapende arbeid og informasjon

Som i andre primærnæringer har forståelsen for og holdningene til likestilling i reindriften vært svak. Det er et faktum at menn dominerer i primærnæringene, og det er få kvinner som arbeider med primærproduksjonen i reindriften. Det blir derfor menns vurderinger og holdninger som preger næringen.

Tiltak:

1. Øke kunnskapen om og forståelsen av forskjeller i hvordan kvinner og menn driver næringsutvikling på.
2. Over reindriftsavtalen bør det settes av midler for utgivelse av bok om reindriftskvinnens muligheter og rettigheter – lover, regler, avtaler og rettskunnskap om ekteskapslovgivning, reindriftsloven, trygde og forsikringer, formuesordninger, arv, oppløsning av ekteskap/samboerskap etc. Denne utgis på samisk og norsk. Det bør samtidig lages en nettutgave av denne boken. Informasjon om rettigheter kan i tillegg foregå via eget nettsted som oppdateres.

6. Avslutning

Reindriftskvinner er ikke én ensartet gruppe, og arbeidsgruppen mener de likestillingstiltakene som hittil er iverksatt bærer preg av dette. Målsettingene som er formulert har en bred tilnærming og bærer preg av at man i liten grad har gjort prioriteringer. Dette har ført til at likestillingssatsningen hittil har vært mer symbolsk enn reell.

Det er gjort lite systematisk forskning på likestillingsutfordringer i samiske samfunn. Dette bør likevel ikke være et hinder for å foreslå konkrete mål, strategier og tiltak basert på eksisterende kunnskap om reindriftsamfunnet. Det er viktig at avtalepartene ivaretar dette.

Forvaltning og lovgivning må ta utgangspunkt i reindrifens kunnskaper og tradisjonelle organisering som familiebasert næring. Kvinners deltakelse vil kunne tilføre reindriften, både siidadoallu og báikedoallu, spesielle verdier og kvaliteter dersom de får anledning til å sette sitt preg på reindriftnæringen.

Likestilling og kvinnes situasjon i reindriften er mange ganger løftet opp på dagsorden. Flere arbeidsgrupper er blitt nedsatt, og det er gjort flere utredninger om dette. Det har likevel ikke ført til tiltak som bidrar til større måloppnåelse. Arbeidsgruppene mener derfor at avtalepartene må gjøre prioriteringer som gir effekt.

Arbeidsgruppen ser etter avlevering av rapporten fram til en viktig debatt om utfordringer og fornyelse i likestillingspolitikken i reindriften. Gruppen ønsker at staten må ta initiativ til å følge opp rapporteringer om reindriftskvinneres situasjon, og at staten prioriterer økonomiske og politiske tiltak som gjør at kvinner kan bli mer delaktige i reindriften. For å oppnå reell likestilling, vil det i noen tilfeller være nødvendig å iverksette ulike tiltak for kvinner og menn.